

МАНУСАКИС И ДРУГИ СРЕЩУ ГЪРЦИЯ

Решение на Европейския съд по правата на човека от 29 август 1996 г.

ТЕКСТОВЕ ОТ КОНВЕНЦИЯТА: Чл. 9, 50

Ключови думи и изрази: изчерпване на вътрешноправните средства за защита/ свобода на религията/ изповядване на религия или вярвания/ богослужение/ религиозни обреди и ритуали/ посегателство/ предписано от закона/ необходими в едно демократично общество/ защита на общественния ред/ справедливо удовлетворение/ неимуществени вреди/ разходи/ лихва за пресрочка

ЦИТИРАНИ ПРИМЕРИ ОТ СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА: Ciulla v. Italy, 22.2.1989; Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, 29.11.1991; Funke v. France, 25.2.1993; Kokkinakis v. Greece, 25.5.1993.

В делото Манусакис и други срещу Гърция

Европейският съд по правата на човека в състав от следните съдии: Р. Бернхард, председател, Р. Макдоналд, Н. Валтикос, С.К. Мартенс, А.Н. Лоизу, сър Джон Фрийланд, Л. Вилдхабер, Д. Гочев, П. Курис, както и Х. Петцолд, секретар и П. Дж. Махони, заместник-секретар,

[...]

Постановява следното решение, прието на [...] 29 август 1996 г.

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е отнесено пред Съда от Европейската комисия по правата на човека [...]. То е образувано по жалба (N 18748/91) срещу Гръцката република, подадена до Комисията на 7 август 1991 г. в съответствие с чл. 25 от четирима гръцки граждани: г-н Титос Манусакис, г-н Константинос Макридакис, г-н Кириакос Бахчеванис и г-н Василиос Хаджакис. Искането на Комисията се опира върху чл. 44 и чл. 48, както и върху декларацията [...] [по] (член 46). Предметът на искането е да бъде постановено решение в смисъл дали фактите по делото разкриват нарушение [...] на [...] задълженията по чл. 9 от Конвенцията.

[...]

2. [...] Жалбоподателите са заявили, че желаят да участват в производството и са посочили адвокати, които ще ги представляват (чл. 30 от правилника).
3. [В параграфи 3 и 4 са описани конституирането на състава, предварителната процедура и меморандумите.] [...]
5. [Параграф 5 описва подготвителното заседание на Съда, представителите и изслушването на страните в открито заседание] [...]

ФАКТИТЕ

I. Конкретни обстоятелства по делото

A. Предварителна информация

6. Всички жалбоподатели са членове на "Свидетели на Йехова" и живеят на остров Крит.
7. На 30 март 1983 г. г-н Манусакис наема чрез частен договор стая с площ 88 кв. м. [...]. В договора е посочено, че стаята ще бъде използвана за "всякакви събрания, сватби и т. н. на "Свидетелите на Йехова".
8. *[На 2 юни 1983 г. той подава в [...] полицейския участък оплакване срещу неизвестни лица [...], тъй като предишния ден прозорците на стаята са счупени от неустановени лица. На 26 септември 1983 г. г-н Манусакис подава ново оплакване за подобен инцидент [...].*
9. С молба от 28 юни 1983 г., подадена в Министерството на образованието и вероизповеданията, жалбоподателите искат разрешение да използват стаята като място за богослужение. [...].

10. [...] Енорийската православна църква в Гази уведомява [...] полицията, че стаята се използва като непозволено място за богослужение от свидетелите на Йехова, както и че жалбоподателите са подали молба до министъра. Църковните власти искат от полицията да извърши проверка на помещенията, да предприеме наказателни мерки срещу отговорните лица и преди всичко да забрани по-нататъшните сбирки, докато министърът даде въпросното разрешение.
 11. [През периода 25 ноември 1983 г. - 10 декември 1984 г.] жалбоподателите получават пет писма от Министерството на правосъдието и вероизповеданията, с които биват уведомени, че министерството все още не е в състояние да вземе решение, тъй като не е получило цялата нужна информация от другите заинтересувани ведомства.
 12. На 3 март 1986 г. прокуратурата в Хераклион образува наказателно производство срещу жалбоподателите [...]. Те са обвинени за създаването и поддържането на място за богослужение с цел провеждане на религиозни събрания и церемонии на последователите на друго изповедание, по-точно изповеданието на свидетелите на Йехова, без разрешение от признатите духовни власти и от Министерството на образованието и вероизповеданията, като такова разрешение се изисква за "установяването и поддържането на църкви от всяка вяра".
- Б. Производство пред наказателния съд в Хераклион [...]
13. На 13 октомври 1987 г. Хераклионският наказателен съд [...] оправдава жалбоподателите поради това, че "когато липсват всякакви действия на прозелитизъм, последователите на всяка вяра са свободни да се събират, дори и ако не разполагат с изискваното разрешение".
- В. Производство пред наказателния съд в Хераклион, заседаващ като апелативна инстанция
14. На 6 октомври 1987 г. прокуратурата [...] подава протест срещу решението.
 15. На 15 февруари 1990 г. Хераклионският наказателен съд, заседаващ като апелативна инстанция, [...] осъжда всеки от обвиняемите на три месеца лишаване от свобода, като наказанието може да се замени с парична санкция от 400 драхми за всеки ден задържане и налага по 20 000 драхми глоба на всеки. Съдът отбелязва следното:
"... обвиняемите са превърнали наетата от тях стая в място за богослужение, с други думи в малък храм, предназначен да служи като място на духовно посвещение за ограничен кръг лица, за разлика от една публична сграда, където всеки без разлика може да се моли на Бога. Те създават това място на 30 юли 1983 г. и го правят достъпно ... за други, по-специално други свидетели на Йехова от района (ограничен кръг лица), без разрешението на признатите духовни власти и на Министерството на образованието и вероизповеданията. На това място те възхваляват Бога, като извършват действия на молитви и посвещения (проповеди, четене на Светото писание, възхвала и молитви), като не се ограничават само до провеждане на събрания с последователите и четене на Евангелието ..."
- Г. Производството пред Касационния съд
16. На 5 март 1990 г. жалбоподателите подават жалба пред Касационния съд във връзка с правната страна на спора. Те между другото твърдят, че разпоредбите на чл. 1 от Закон N 1363/1938 г. и по-специално задължението да получат разрешение за създаването на място за богослужение, противоречат на чл. 11 и чл. 13 от Гръцката конституция, и на чл. 9 и чл. 11 от Европейската конвенция.
 17. В решение от 19 март 1991 г. Касационният съд отхвърля жалбата на следните основания:
"Разпоредбите на чл. 1 от Закон N 1363/1938 г. и на Кралския указ от 20 май/2 юни 1939 г. [...] не противоречат на чл. 11, нито на чл. 13 от конституцията от 1975 г., тъй като свободата на вероизповедание не е неограничена и може да бъде поставена под контрол. Упражняването на това право подлежи на определени условия, посочени в Конституцията и в закона: трябва да става дума за известна, а не за тайна религия; не трябва да се нанася вреда на обществения ред или нрави; също така, не трябва да има никакви действия на прозелитизъм, тъй като тези действия са изрично забранени от второто и третото изречение на чл. 13, ал. 2 от конституцията. Наред с това, тези разпоредби не противоречат на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи ...; член 9 от последната гарантира свободата на религията, но чл.

9, ал. 2 допуска ограничения, които са предписани от закона и са нужни в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност, за защитата на обществения ред, здраве или морал, или за защита на правата на другите. Цитираните разпоредби ..., [...] овластяват Министерството на образованието и вероизповеданията [...] да проучва дали посочените условия са изпълнени. Те не противоречат нито на конституцията, нито на чл. 9 от Конвенцията, които съвсем не забраняват проучвания от този вид; още повече, целта на тези проучвания е само да се гарантира, че са изпълнени законоустановените условия за даване на разрешение; ако тези условия са налице, министърът е длъжен да даде исканото разрешение."

18. [...]

19. На 20 септември 1993 г. [...] полицията запечатва входната врата на стаята, наета от жалбоподателите.

II. Приложимо национално право

A. Конституцията

20. Приложимите разпоредби от конституцията от 1975 г. гласят следното:

Член 3

"1. Господстващата религия в Гърция е тази на християнската Източно-православна църква. [...].

2. Църковният режим в отделни области на държавата не се смята за противоречащ на предходната алинея.

3. Текстът на Светото писание не може да се променя. Официален превод на друг език може да се прави само с предварителното съгласие на автокефалната Гръцка църква и Великата християнска църква в Константинопол."

Член 13

"1. Свободата на съвестта по отношение на религията е неприкосновена. Упражняването на личните и политическите права не зависи от религиозните вярвания на отделния човек.

2. Всяка позната религия може да се изповядва свободно; лицата са свободни да упражняват правото си на вероизповедание, без да бъдат възпрепятствани и под закрилата на закона. Упражняването на правата на вероизповедание не трябва да накърнява обществения ред или обществените нрави. Прозелитизмът е забранен.

3. Главите на всички известни религии се подчиняват на еднакъв контрол от страна на държавата и имат същите задължения към нея, както тези от господстващата религия.

4. Никой не може да се освободи от изпълнението на задълженията си към държавата или да откаже да спазва закона поради религиозните си убеждения.

5. Клетва може да се изисква само със закон, който определя и нейната форма."

Б. Закон N 1363/1938 г.

21. Чл. 1 от Закон N 1363/1938 г. (изменен със Закон N 1672/1939 г.) предвижда:

"За построяването и поддържането на храмове от всяко вероизповедание се изисква разрешение от признатите духовни власти и от Министерството на образованието и вероизповеданията. Това разрешение се дава при условията, посочени в кралски указ, приет по предложение на министъра на образованието и вероизповеданията.

След обнародването на кралския указ по предходната алинея храмовете или други места за богослужение, които са изградени и функционират, без да съответстват на указа ..., се затварят и запечатват от полицията, а използването им се забранява; на лицата, които са изградили или поддържат такива места за богослужение, се налага глоба в размер от 50 000 драхми и те се осъждат на лишаване от свобода за срок от два до шест месеца, като наказанието не може да бъде преобразувано в друго наказание.

Думата "храм, използвана в този закон ..., означава всяка сграда, открита за обществеността с цел преклонение пред Бога (енорийски или други църкви, параклиси, олтари и др.)."

22. Касационният съд приема, че изразът "места за богослужение" [...] се отнася за "храм със сравнително малък размер, установен в частна сграда и предназначен да бъде използван за преклонение пред Бога от ограничен кръг лица, за разлика от сграда, открита за обществеността за възхвала на Бога от всички без разлика. Под поддържане на храм или място за богослужение [...] се разбират действията, при които храмът или мястото за богослужение се правят достъпни за другите с цел преклонение пред Бога." [...]

В. Кралският указ от 20 май/2 юни 1939 г.

23. [...] предвижда, че министърът на образованието и вероизповеданията е компетентен да установи дали съществуват "основателни причини", които налагат да се разреши построяването или поддържането на място за богослужение. [...]. По-конкретно, чл. 1 от указа предвижда:

"1. За получаване на разрешение за построяването или поддържането на храмове [...] трябва да бъдат предприети следните стъпки:

- а) Трябва да бъде подадена молба от най-малко петдесет семейства, които живеят приблизително в един район и на голямо разстояние от храм на същото изповедание, като се предполага, че разстоянието ги затруднява да изпълняват религиозните си задължения. [...]
- б) Молбата се отправя до местните духовни власти [...]. Верността на подписите се удостоверява от местните полицейски органи, които [...] също удостоверяват, че са налице условията по предходната точка.
- в) Местните полицейски органи дават мотивирано становище по молбата. Те изпращат молбата заедно със становището си на Министерството на образованието и вероизповеданията, което може да приеме или отхвърли молбата в зависимост от това дали според него построяването или използването на нов храм е обосновано и дали са спазени разпоредбите на настоящия указ.

2. ...

3. [...]. Министерството на образованието и вероизповеданията е компетентно да определи дали съществуват основателни причини, които налагат даването на такова разрешение. В тази връзка заинтересованите лица отправят до Министерството на образованието и вероизповеданията чрез своя свещеник подписана молба, като верността на подписите се удостоверява от кмета или от председателя на окръжния съвет. [...]."

Г. Съдебна практика

24. Правителството е изпратило на Съда поредица от решения на Върховния административен съд във връзка с разрешенията за построяване или поддържане на храмове или места за богослужение. От тези решения става ясно, че Върховният административен съд в няколко случая е отменял решения на министъра на образованието и вероизповеданията, с които е отказано даването на такова разрешение поради това, че свидетелите на Йехова по начало се занимават с прозелитизъм (решение 2484/1980 г.); или за това, че някои от лицата, подали молби за разрешение, са преследвани за прозелитизъм (решение 4260/1985 г.); или тъй като има православна църква близо до предлаганото място за богослужение [...] (решение 4636/1977 г.) и ограничен брой свидетели на Йехова (8) в сравнение с общия брой на населението (решение 381/1980 г.)

25. Върховният административен съд също е приел, че изискването подписите да се заверяват от компетентния общински орган [...] не съставлява ограничение на свободата на вероизповеданието [...]. От друга страна, неспазването на това изискване оправдава отказа да бъде дадено разрешение (решение N 1211/1986 г.). Най-сетне мълчанието на министъра на образованието и вероизповеданията в продължение на повече от три месеца след подаването на молбата [...] е равнозначно на мълчалив отказ, който може да се атакува чрез молба за съдебен преглед (решение N 3456/1985 г.).

[...]

26. В решението си от 4 февруари 1969 г. (N 721/1969 г.) Върховният административен съд в пленарно заседание приема, че чл. 13 от конституцията не пречи на административните органи да извършват предварителна проверка дали са спазени условията на същата разпоредба във връзка с изповядването на вярата. [...] Когато тези условия са налице, разрешение не може да бъде отказано и властите нямат дискреционни правомощия в това отношение. [...]

Върховният административен съд впоследствие потвърждава предходната си практика, като между другото приема, че "разрешението на местната митрополия" е само мнение, което не обвързва министъра на образованието и вероизповеданията [...]

Е. Молба за съдебен преглед до Върховния административен съд

27. [...]

Член 45

Актове, които подлежат на обжалване

"1. Молба за съдебен преглед, в която се твърди извършването на действия извън

компетентността или неправомерни действия, може да бъде подадена само по отношение на подлежащи на изпълнение решения на административни органи и

публичноправни юридически лица, които не подлежат на обжалване пред друг съд.

4. [...] Молба за съдебен преглед може да се подаде и когато съответният административен орган не е издал решението. Предполага се, че органът отказва мярката, когато изтече конкретният срок, предписан от закона, или след изтичането на три месеца от подаването на молбата [...]. [...]

Член 46

Срок

"[...]

Член 50

Последици от решението

"1. Решението, с което се уважава молбата за съдебен преглед, обявява оспорвания акт за нищожен, което води до неговата обща недействителност, независимо от това дали актът е общ или индивидуален.

2. Отхвърлянето на молбата не е пречка за подаване на нова молба срещу същия акт от друго легитимирано лице.

3. В случай на бездействие, ако Върховният административен съд уважи молбата, той връща делото обратно на компетентния орган за предприемане на възложените му действия."

ПРОИЗВОДСТВО ПРЕД КОМИСИЯТА

28. Жалбоподателите се обръщат към Комисията на 7 август 1991 г.

Те се оплакват от нарушения на чл. 3 и 5, чл. 6 във връзка с чл. 14, и чл. 8, 9, 10 и 11 от Конвенцията, както и на чл. 1 от Първия протокол.

29. На 10 октомври 1994 г. Комисията обявява жалбата (N 18748/91) за допустима по отношение оплакванията по чл. 9 и за недопустима в останалата ѝ част. В доклада си от 25 май 1995 г. (чл. 31) Комисията единодушно приема, че е извършено нарушение на посочената разпоредба. [...]

ОКОНЧАТЕЛНИ СТАНОВИЩА ПРЕД СЪДА

30. [...] Правителството иска от Съда:

"да отхвърли жалбата главно заради нейната недопустимост поради неизчерпване [...] на вътрешноправните средства за защита [...], които са напълно ефикасни, [...], и като нищожна и необоснована по същество, тъй като [...] *[вътрешното право]* е в съгласие и в съответствие със защитеното право по член 9 от Конвенцията [...].

ПРИЛОЖИМОТО ПРАВО

ПРЕДВАРИТЕЛНО ВЪЗРАЖЕНИЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

31. Правителството твърди [...], че жалбоподателите не са изчерпали вътрешноправните средства за защита, тъй като два пъти са пренебрегнали възможността да атакуват пред Върховния административен съд [...] мълчаливия отказ на министъра на образованието и вероизповеданията [...] да издаде исканото разрешение. [...] Ако бяха подали жалба пред Върховния административен съд, те несъмнено биха получили разрешение и не биха били осъдени от никой съдебен орган. Те обаче умишлено пренебрегват тази възможност, тъй като същинската им цел е да атакуват приложимото национално законодателство пред институциите по Конвенцията.

32. Жалбоподателите поддържат, че дори и да са подали жалба поради злоупотреба с власт, производството за изграждане на място за богослужение не би довело до окончателен резултат.

33. *[Съдът на първо място отбелязва, че по отношение на правната страна в жалбата си молителите се позовават изключително на несъответствието между приложимото вътрешно право]*, послужило като основа за осъждането им, и член 9 от Конвенцията и член 13 от Гръцката конституция. Касационният съд отхвърля жалбата,

тъй като установява, че Хераклионският наказателен съд, заседаващ като апелативна инстанция, правилно е изтълкувал и приложил посочената разпоредба (вж. пар. 17 по-горе). Поради това не може да има съмнение, че жалбоподателите са изчерпали вътрешноправните средства за защита по отношение на присъдите си в наказателното производство. Наред с това, в никой момент [...] жалбоподателите не се оплакват от това, че властите не са предприели действия за уважаване или отхвърляне на техните молби [...] (вж. пар. 9 по-горе). [...] Съдът отбелязва, че не е налице нито изрично решение, нито мълчание от страна на властите [...] и след 18 октомври 1983 г. жалбоподателите са оставени в състояние на несигурност. Съдът припомня, че член 26 от Конвенцията изисква да бъдат изчерпани само онези вътрешноправни средства, които са налични и достатъчни, и са свързани с твърдяните нарушения (вж. решенията по делата "Чиула срещу Италия" от 22 февруари 1989 г., стр. 15, пар. 31, и "Пайн Вели Дивелопмънтс" ООД и други срещу Ирландия" от 29 ноември 1991 г., стр. 22, пар. 48). Нещо повече - жалбоподател, който се е възползвал от средство, годно да промени пряко, а не само непряко ситуацията, довела до твърдяното нарушение, не е длъжен да прибегва до други средства, с които разполага, но чиято ефективност е съмнителна.

[...]

Мълчанието на властите не [...] е равностойно на мълчалив отказ да се даде исканото разрешение. Съдът по-нататък решава, че дори и ако се приеме, че Върховният административен съд би уважил жалбата им, нищо не показва, че те биха получили исканото разрешение, тъй като на практика властите не винаги се съобразяват с решенията на Върховния административен съд. [...]

34. При тези обстоятелства една молба за съдебен преглед на твърдения мълчалив отказ на властите не може да се разглежда като ефикасно средство за защита. Жалбоподателите са изчерпали вътрешноправните средства и поради това възражението трябва да бъде отхвърлено.

II. ТВЪРДЯНОТО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 9 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

35. Жалбоподателите поддържат, че осъждането им [...] е в нарушение на член 9 от Конвенцията [...]: [...]

А. Налице ли е намеса:

36. Действителността на частния договор, сключен от жалбоподателите на 30 март 1983 г. (вж. пар. 7 по-горе), не се оспорва.

Поради това осъждането на жалбоподателите [...] за това, че използват въпросното помещение без нужното предварително разрешение [...] представлява намеса в упражняването на тяхната "свобода ... да изповядват своята религия ... чрез богослужение ... и ритуали". Тази намеса е нарушение на чл. 9, освен ако е "предвидена от закона", преследва една или няколко от правомерните цели по ал. 2 и е "необходима в едно демократично общество" за постигането на тези цели.

Б. Обосноваване на намесата

1. "Предвидена от закона"

37. Според твърденията на жалбоподателите Закон N 1363/1938 г. и указът за прилагането му от 20 май/2 юни 1939 г. въвеждат обща и постоянна забрана за създаването на църква или място за богослужение на която и да е религия - законът използва думата "вяра" - различна от източноправославната. Жалбоподателите поддържат, че тази забрана може да бъде преодоляна само чрез формално решение или конкретна дискреционна мярка.

Според тях това дискреционно правомощие ясно произтича от чл. 1 на Закон N 1363/1983 г., който овластява правителството да даде или да откаже разрешението, или да запази мълчание по отношение на надлежно подадена молба, без да се установява някакъв срок или да се предвижда материалноправно условие.

Те твърдят, че закон, който поставя практикуването на религия в зависимост от предварителното получаване на разрешение, без което се носи наказателна отговорност, съставлява "пречка" пред тази религия и не може да се разглежда като закон, предназначен да защити свободата на религията по смисъла на чл. 13 от Конвенцията. Що се отнася до свободата на религията и богослужението, конституцията има претенцията да предоставя по-широка или поне не по-малка

защита от Конвенцията, тъй като единствените основания, при които тя допуска да се ограничава практикуването на която и да "известна религия", са "общественият ред" и "обществените нрави" (вж. пар. 20 по-горе).

Наред с това жалбоподателите подчертават необичайния характер [...] на производството, предвидено в Закон N 1363/1938 г. относно изграждането и поддържането на места за богослужение. Това е единственото производство, по отношение на което е предвидено участие на два вида власти - административни и религиозни. [...]

38. Съдът отбелязва, че оплакването на жалбоподателите е насочено не толкова срещу отношението, на което самите те стават жертва, колкото към общата политика на възпрепятстване на свидетелите на Йехова, когато те желаят да построят църква или място за богослужение. Поради това те по същество атакуват разпоредбите на приложимото вътрешно право.

Съдът обаче не смята за необходимо да се произнася по въпроса дали в този случай намесата е "предвидена от закона", тъй като тя е несъвместима с член 9 от Конвенцията на други основания (вж. *mutatis mutandis* решението по делото "Функе срещу Франция" от 25 февруари 1993 г., стр. 23, пар. 51, както и пар. 53 по-долу).

2. Правомерна цел

39. Според правителството наказанието, наложено на жалбоподателите, служи за защита на обществения ред и правата и свободите на другите. [...] На практика цялото население в Гърция изповядва източноправославната вяра, която е тясно свързана с важни моменти от историята на гръцката нация. Православната църква е поддържала будна националната съвест и гръцкия патриотизъм в периодите на чужда окупация. На второ място различни секти се опитват да разпространяват своите идеи и учения, като използват всякакви "незаконни и непочтени" средства. Намесата на държавата в регулирането на тази сфера с цел да бъдат защитени онези хора, чиито права и свободи са засегнати от дейността на обществено опасни секти, е нужна за поддържане на обществения ред на територията на Гърция.

40. Подобно на жалбоподателите, Съдът признава, че държавите имат право да проверяват дали едно движение или сдружение не извършва дейност, вредна за населението, като на пръв поглед преследва религиозни цели. Въпреки това Съдът припомня, че свидетелите на Йехова спадат към категорията "известна религия", предвидена в гръцкото право (вж. решение по делото "Кокинакис срещу Гърция" от 25 май 1993 г., стр. 15, пар. 23). Още повече това се признава от правителството. Въпреки това, като има предвид обстоятелствата и като застава на една и съща позиция с Комисията, Съдът смята, че оспорваната мярка преследва правомерна цел по смисъла на чл. 9, ал. 2 от Конвенцията, а именно защитата на обществения ред.

3. "Необходимост в едно демократично общество"

41. Основният довод в оплакването на жалбоподателите е, че ограниченията, наложени на свидетелите на Йехова [...], реално ги възпрепятстват да упражняват правото си на свобода на религията. Те твърдят, че от гледна точка на законодателството и на административната практика, тяхната религия не се ползва в Гърция от същите гаранции, които са й предоставени във всички други държави-членки на Съвета на Европа. Поради това в Гърция "плурализмът, търпимостта и широкият светоглед, без които няма демократично общество", са сериозно застрашени.

Според тях трябва да се предполага, дори и това да е оборима презумпция, че движението на свидетелите на Йехова спазва известни нравствени правила и само по себе си не накърнява обществения ред. Неговите учения и ритуали спазват и възхваляват обществения ред и личната нравственост. Съответно политическите власти трябва да се намесват само в случаите на злоупотреба или извращения с такива учения и ритуали и трябва да правят това като наказателна мярка, а не превантивно.

По-конкретно, осъждането на жалбоподателите съставлява преследване, необосновано и ненужно в едно демократично общество, тъй като е "изфабрикувано от държавата". Държавата е принудила жалбоподателите да извършат нарушение и да понесат последиците от него единствено поради религиозните им убеждения. [...] Изискването за разрешение за поддържането на места за богослужение е превърнато от чиста формалност в смъртоносно оръжие срещу свободата на религията. [...]

[Борбата за оцеляване от някои религиозни общности извън източноправославната църква и специално на свидетелите на Йехова се води в условията на намеса и потискане от страна на държавата и господстващата църква, в резултат на което член 9 от Конвенцията е станал мъртва буква. Тази разпоредба е предмет на чести и крещящи нарушения, насочени към премахване на свободата на религията. В подкрепа на твърденията си жалбоподателите цитират съществуващата практика в Гърция [...]] [и] искат от Съда да разгледа оплакванията им в контекста на тези други случаи.]

42. Според правителството [...] Съдът първо трябва да разгледа нуждата от изискването за предварително разрешение, която е породена от исторически съображения. [...] Истинската цел на жалбоподателите е не да се оплачат от собствените си присъди, а да се борят за премахването на това изискване.

Съществуват сериозни основания, свързани с обществения ред, поради които е оправдано създаването на място за богослужение да се постави в зависимост от одобрението на държавата. В Гърция този контрол се прилага по отношение на всички религии; [...] Според твърденията на правителството създаването на църква или място за богослужение в Гърция често се използва като средство за прозелитизъм, особено от свидетелите на Йехова, които активно участват в прозелитизъм, като така нарушават закона, който самият Съд е определил като съответстващ на Конвенцията (вж. цитираното решение "Кокинакис").

[...]

Най-сетне правителството изтъква факта, че законодателството на различни държави-страни по Конвенцията съдържа ограничения, подобни на приетите в тази област от Гърция.

43. Комисията намира, че изискването за разрешение, въведено със Закон N 1363/1938 г., може би подлежи на критика. На първо място, намесата на Гръцката православна църква в производството поставя сложен въпрос по ал. 2 на член 9.

На второ място, криминализирането на поддържането на място за богослужение без разрешение не е пропорционално на преследваната правомерна цел, особено в случаи като този, когато основната причина за осъждането на жалбоподателите се крие в двусмисленото отношение на компетентните органи.

44. От гледна точка на съдебната практика Съдът последователно оставя на Договарящите държави известно поле за свобода, когато преценяват наличието и степента на необходимост от намеса, но това поле се подчинява на европейски контрол с оглед както на нормативните актове, така и на решенията в приложение на тези актове. Задачата на Съда е да определи дали мерките, предприети на национално равнище, са принципно оправдани и пропорционални. Когато очертава обхвата на полето за свободна преценка в настоящия случай, Съдът трябва да има пред вид за какво става дума, а именно нуждата да бъде гарантиран истински религиозен плурализъм, неразделна част от понятието за демократично общество (вж. цитираното решение "Кокинакис", стр. 17, пар. 31). Наред с това на тази нужда трябва да се придаде значителна тежест, когато в съответствие с чл. 9, ал. 2 се определя дали ограничението е пропорционално на преследваната правомерна цел. Ограниченията, които разпоредбите на Закон N 1363/1938 и на Указа от 20 май/2 юни 1939 г. налагат върху свободното практикуване на религията, изискват много строг преглед от страна на Съда.

45. Съдът на първо място отбелязва, че Закон N 1363/1938 г. и Указът от 20 май/2 юни 1939 г., които се отнасят до църквите и местата за богослужение извън Гръцката православна църква, позволяват широка намеса на политическите, административните и духовните власти в упражняването на религиозната свобода. Наред с многобройните формални условия [...], на практика съществува възможност министърът на образованието и вероизповеданията да отлага отговора си за неопределен срок - указът не установява никакво ограничение във времето - или да откаже разрешение без обяснение или дори без да посочи основателна причина. В това отношение Съдът отбелязва, че указът дава право на министъра [...] да преценява дали съществува "действителна нужда" съответната религиозна общност да изгради църква. Този

критерий сам по себе си може да съставлява основание за отказ без позоваване на условията по чл. 13, ал. 2 от Конституцията.

46. Правителството поддържа, че правомощието на министъра [...] да даде или да откаже исканото разрешение не е дискреционно. Той е длъжен да даде разрешение, ако установи, че [...] условията [...] са спазени - т. е. да става дума за известна религия, да не съществува риск от увреждане на обществения ред или обществената нравственост и да няма опасност от прозелитизъм.
47. Съдът отбелязва, че при прегледа на правомерността на отказите да се даде разрешение Върховният административен съд е развил практика, която ограничава правомощието на министъра по този въпрос и предвижда чисто консултативна роля за местните духовни власти (вж. пар. 26 по-горе).
- Свободата на религията, гарантирано от Конвенцията, изключва всяка свобода на държавата да преценява дали религиозните убеждения или начините, използвани за изразяване на тези убеждения, са легитимни. Съответно, Съдът приема, че изискването за разрешение [...] съответства на чл. 9 от Конвенцията само доколкото целта му е да позволи на министъра да провери дали са изпълнени формалните условия на посочените нормативни актове.
48. От доказателствата и от множеството други случаи, цитирани от жалбоподателите и неоспорени от правителството, става ясно, че държавата е била склонна да използва възможностите, предоставени от цитираните разпоредби, за да налага сурови или на практика забранителни условия върху практикуването на религиозните вярвания от някои неправославни движения, в частност свидетелите на Йехова. Твърди се, че Върховният административен съд отменя поради липса на мотиви всеки необоснован отказ да се даде разрешение, но обширната съдебна практика в тази област показва ясна тенденция от страна на административните и духовните власти да използват тези разпоредби, за да ограничават дейността на вероизповедания извън православната църква.
49. В настоящия случай жалбоподателите са преследвани и осъдени, тъй като са поддържали място за вероизповедания, без преди това да получат разрешението, изисквано от закона.
50. В своя меморандум правителството твърди, че [...] разрешението от местния владика е нужно само за построяването и поддържането на църква, а не и на място на богослужение, както е в случая. Молбата до министъра [...] - каквато са подали жалбоподателите - е достатъчна.
51. Съдът обаче отбелязва, че както [...] прокуратурата, [...] така и Хераклионският наказателен съд [...] (вж. пар. 15 по-горе), изрично се позовават на липсата на разрешение от владиката и на липсата на разрешение от министъра на образованието и вероизповеданията. В отговор на пет искания на жалбоподателите, направени през периода от 25 октомври 1983 г. до 10 декември 1984 г., министърът заявява, че разглежда преписката им. Доколкото е известно на Съда, до днес жалбоподателите не са получили изрично решение. Наред с това по време на заседанието самият представител на правителството описва поведението на министъра като нечестно и го отдава на затруднението му да изтъкне юридически състоятелни доводи за изричен отказ на разрешение, или на страха му, че може да даде на жалбоподателите основание да обжалват изричното административно решение пред Върховния административен съд.
52. При тези обстоятелства Съдът намира, че правителството не може да се позовава на това, че жалбоподателите не са изпълнили юридическата формалност, за да обоснове осъждането им. Тежестта на санкцията е ирелевантна.
53. Подобно на Комисията, Съдът е на мнение, че оспорваната присъда пряко засяга свободата на религия на жалбоподателите до такава степен, че не може да се разглежда като пропорционална на преследваната правомерна цел и съответно като необходима в едно демократично общество.

В заключение, извършено е нарушение на член 9.

III. ПО ПРИЛАГАНЕТО НА ЧЛЕН 50 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

54. По чл. 50 от Конвенцията

"[...]"

А. Неимуществени вреди

55. Първоначално жалбоподателите претендират сумата от 6 000 000 драхми за неимуществени вреди.
56. Нито правителството, нито Комисията са изразили становище по тази претенция.
57. Съдът намира, че жалбоподателите са претърпели неимуществени вреди, но установяването на нарушение на член 9 съставлява достатъчна компенсация.

Б. Разноски

58. Жалбоподателите претендират 4 030 100 драхми за разноските, направени във връзка с производствата в Гърция и Страсбург, и представят доказателства за тези разходи.
59. Правителството твърди, че сумата, присъдена по този пункт, трябва да покрие само разходите във връзка с наказателното производство и с производството пред институциите по Конвенцията. Въпреки това, тези разноски се дължат на виновното и неправомерно поведение на жалбоподателите и на умишленото нарушаване на националното законодателство.
60. Делегатът на Комисията не е изразил становище по този въпрос.
61. Като има предвид решението си по чл. 9 (вж. пар. 53 по-горе), Съдът намира, че претенцията е основателна и съответно я уважава изцяло.

В. Лихви

62. Според информацията, с която разполага Съдът, законоустановеният лихвен процент в Гърция към датата на постановяване на настоящото решение е 6 на сто.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. Отхвърля предварителното възражение на правителството;
2. Приема, че е извършено нарушение на чл. 9 от Конвенцията;
3. Приема, че настоящото решение представлява справедливо обезщетение за претендираните неимуществени вреди;
4. Приема, че държавата-ответник е длъжна да заплати на жалбоподателите в срок от три месеца 4 030 100 [...] драхми за разноски, като върху тази сума се начислява проста лихва в размер от 6 на сто годишно от датата на изтичане на посочения тримесечен срок до датата на плащането.

[...]

Рудолф Бернхард, председател

Херберт Петцолд, секретар

В съответствие с чл. 51, ал. 2 от Конвенцията и чл. 53, пар. 2 от Правилника на Съд А, към настоящото решение се прилага поддържащото мнение на г-н Мартенс

СТАНОВИЩЕ НА СЪДИЯ МАРТЕНС

1. Напълно споделям вижданията, изразени в решението на Съда, но бих предпочел делото да се реши по същество на основата на изискването "предвиден от закона", т. е. да бъде решен въпросът, който Съдът оставя открит (вж. пар. 38 от решението на Съда).
2. Същината на изискването за "необходимост в едно демократично общество" се състои в постигането на равновесие между елементите на всеки отделен случай. Въпреки това от пар. 38 от решението на Съда следва, че оплакванията на жалбоподателите по своето естество са свързани не с лична, а с обща несправедливост: това, от което те се оплакват, е не толкова тормоза, но който са били подложени, а всъщност пречките за построяване на параклис на свидетелите на Йехова по начало. Поради това изискването "предвиден от закона" е по-подходящо за произнасяне по това, което и по мнението на правителството, е истинската теза на жалбоподателите, а именно че Законът за необходимостта N 1363/1938 г. е несъвместим с член 9 *per se* или във всеки случай на последователното му прилагане от компетентните органи.
3. Предполагам, че този подход, макар и донякъде новаторски, съответства на доктрината на Съда, че част от задачата му във връзка с изискването "предвиден от закона" е да прецени качеството на закона, цитиран като оправдание за разглежданата намеса.

4. Като се обръщам към тезата на жалбоподателите, че Законът за необходимостта N 1363/1938 г. е несъвместим с член 9, изразявам съгласие с представителя на правителството, че първият въпрос, който трябва да бъде разгледан, е дали по член 9 има място за "предварително ограничение" в смисъл изграждането или поддържането на място за богослужение да бъде поставено в зависимост от предварително разрешение на правителството и превръщането на изграждането или поддържането му без разрешение в престъпно деяние?
5. В рамките на член 10 се противопоставям на това, на този въпрос направо да се даде отрицателен отговор. Можем да си представим, че поддържането, а по аргумент за по-силното основание и построяването на място за богослужение в определен район може да постави сериозни въпроси, свързани с обществения ред, и тази възможност според мен е основание да не изключваме напълно приемливостта на изискването подобно поддържане или изграждане да се поставят в зависимост от предварителното разрешение от правителството.
6. Въпреки това мисля, че когато става дума за свободата на религията, тук дори повече, отколкото в приложното поле на член 10, въпросът е много деликатен, тъй като доводите за обществения ред лесно могат да прикриват нетърпимост. Той става още по-деликатен, когато съществува официална държавна религия. В такива случаи от формулировката и от практиката по прилагането на съответния закон трябва да става съвсем ясно, че изискването за предварително разрешение в никакъв случай няма за цел да позволи на властите да преценяват догмата на общността, подала молбата; исканото разрешение по принцип трябва да се дава винаги, освен ако това е невъзможно поради изключителни, обективни и непреодолими основания, свързани с обществения ред.
7. Правителството се опитва да убеди, че законът [...] отговаря на тези строги изисквания. Напразно. Представителят на правителството твърди, че законът не оставя място за свободна преценка, но същевременно ясно дава да се разбере, че от властите се изисква да упражнят контрол дали молбата е свързана с действителни религиозни нужди или е средство за прозелитизъм и още повече, дали учението на общността, подала молбата, е приемливо. Наистина, изискването да има най-малко петдесет семейства в един и същ район е илюстрация за това, че не само има голямо пространство за дискреция, но и че законът [...] отива много по-далеч от допустимото във връзка с предварителното ограничаване на свободата на религията. На всичко отгоре в производството за даване на разрешение се намесват и духовните власти на господстващата религия и дори те да се ограничават до строго съвещателна роля (нещо, в което се съмнявам), това само по себе си предполага, че въпросният закон не отговаря на посочените строги изисквания и е несъвместим с член 9. [...]
8. Накратко, намирам, че жалбоподателите правилно твърдят, че Законът за необходимостта N 1363/1938 г. *per se* е несъвместим с член 9.